

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, соціальний патронаж людей похилого віку є невід’ємною частиною системи соціальної підтримки, яка має значний вплив на їх якість життя. Важливим у здійсненні соціального патронажу є індивідуальний та комплексний підхід до надання послуг, що враховує унікальні потреби та особливості кожного отримувача послуг. Перспективами подальших досліджень може бути вдосконалення системи соціального патронажу людей похилого віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голубенко Т. О. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2015. 224 с. URL: <http://surl.li/tmxgc 1>
2. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с. URL: <http://surl.li/pqshi 3>
3. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 400 с. 4
4. Коленіченко Т. І. Особливості адаптації людей похилого віку до умов нового соціального середовища : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2010. 220 с. 5
5. Мигун Б. О., Соляник М. Г. Особливості соціального патронажу людей похилого віку. *Збірник наукових праць Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна.* 2024. Вип. 39. С. 141–147. URL: <https://zb-socped.kpnu.edu.ua/?p=53 6>
6. Савельєва М. Ю. Савельчук І. Б. Соціальний патронаж в системі захисту людей похилого віку. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика.* 2015. № 1–4. С. 103–109. URL: <http://surl.li/tmxhg 7>
7. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII ; редакція від 31.12.2023, підстава 2801-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text 2>

ОСОБЛИВОСТІ АРТ-ТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Лілія Нерознак

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
neroznaklilia@gmail.com*

Науковий керівник: Тетяна Демиденко

Постановка проблеми. Проблема внутрішнього переселення осіб залишається актуальною на сьогодні. Як зазначає міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій Ірина Верещук в Україні нараховується близько 4,9 млн. внутрішньо переміщених осіб, з яких 3,6 млн. стали

переселенцями після 24 лютого 2022 року. Серед них значну частину становлять діти.

Найбільш вразливою категорією населення під час війни є діти.

Як зазначає більшість дослідників, рівень психофізіологічного розвитку дітей та підлітків не дає можливості їм самотійно долати труднощі у період війни. Особливо це стосується дітей з числа внутрішньо переміщених осіб, які отримали травмівний досвід руйнування звичного життя, втрати домівки, власних іграшок, речей, переїзду, розлуки з рідними і близькими, друзями.

Під впливом травматичних подій відбувається «завмирання» психіки, спостерігається регрес у поведінці дітей і підлітків. Такі діти потребують психосоціальної підтримки з метою відновлення психологічної стабільності та стійкості.

Арт-терапія у роботі з дітьми внутрішньо переміщених осіб є ефективним методом, оскільки сприяє зниженню тривожності і подоланню кризових станів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес становлення арт-терапії як методу терапевтичної практики, її можливості, механізми корекційного впливу мистецтва на людину вивчали Л. Полторак (2020), Н. Левус (2021) та ін. Потенціал арт-терапії в соціальній роботі з дітьми у кризових станах досліджували А. Солнишкіна (2022), В. Щербіна (2024) та ін.

Використання арт-технік у роботі з дітьми проаналізовано у роботах Н. Кальки (2020), З. Ковальчук (2020), О. Тараріної (2019), О. Лазорко (2018) та ін.

Мета статті: проаналізувати особливості використання арт-терапії у соціальній роботі з дітьми внутрішньо переміщених осіб.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день арт-терапія є важливим напрямом у роботі з дітьми внутрішньо переміщених осіб. Арт-терапевтичні методи для дітей осягнули фактично всі види мистецтва, що стосуються творчості. Значна їх частина може застосовуватись для дітей різного віку.

Аналіз останніх досліджень з питань підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб показав, широке використання арт-терапевтичних методик і вправ під час надання первинної психологічної допомоги, яку можуть здійснювати фахівці соціальної роботи. Арт-терапевтичні заняття дозволяють дітям в умовах безпечного простору переживати свої почуття і стани (які вони не можуть виразити вербально). При цьому, як зауважує Олена Луценко, підбір арт-терапевтичних методик необхідно здійснювати, уникаючи «додаткового травмівного впливу на психіку» [1, с. 250].

За трактуванням О. Вознесенської, головними функціями арт-терапії, у роботі з дітьми внутрішньо переміщених осіб, є:

- катарсична (очищувальна, яка звільняє від негативних станів);
- регулятивна (звільняє нервово-психічну напругу, коригує психосоматичні процеси, втілює позитивний психоемоційний стан);
- комунікативно-рефлексивна (гарантує корекцію порушень комунікації, утворення адекватної міжособистісної поведінки і самооцінки) [2, с. 23].

О. Угрин проаналізовано досвід застосування арт-терапевтичних методик у роботі з переживаннями травмівного досвіду дітей, постраждалих від війни [1, с. 237]. Дослідниця виокремлює етапи індивідуальної арт-терапевтичної роботи: знайомство, налагодження довірливих стосунків, стабілізація емоційного стану, створення безпечних умов, вивільнення та прояв емоційних переживань, відновлення та наповнення силами.

У роботі з дітьми та підлітками під час арт-терапевтичних сесій пропонується використання м'яких іграшок для створення почуття безпеки та стабілізації їх емоційного стану (В. Назаревич, О. Угрин). Іграшка відіграє роль друга і помічника дитини у складних обставинах, іграшці можна довірити свої таємниці, про неї можна піклуватися. Досвід використання м'якої іграшки у роботі з дітьми, що пережили травмівні події війни, втілено у державній програмі Ізраїлю з підтримки дітей – хібукі – терапія. Ця технологія впроваджується і в Україні.

Для стабілізації емоційного стану дітей та підлітків внутрішньо переміщених осіб може використовуватись методика «Моє приємне (затишне) місце». Для вивільнення емоцій використовуються методики малювання пальцями, долоньками, видування фарб через соломинку, незвичні техніки і способи: малювання олією, спаленими сірниками під наглядом дорослих (О. Угрин). На етапі відновлення ресурсів діти використовують різні підручні засоби для малювання: нитки, лінійки, ватні палички тощо.

Цікавою арт-терапевтичною методикою в роботі з дітьми внутрішньо переміщеними особами є техніка артбукінгу (В. Назаревич). О. Луценко радить використовувати у роботі з дітьми в умовах війни природні матеріали (шишки, гілки, листя, пісок, воду) для створення інсталяцій.

О. Крукеницькою [1, с. 264] досліджено використання арт-технік у роботі з ресурсними станами дітей із застосуванням методик на виявлення сильних сторін, внутрішніх ресурсів для психологічної стійкості і зростання («Малюнок мого настрою» (В. Назаревич), «Рюкзак щастя» (В. Назаревич), «Равлик без стресу» (В. Назаревич)). Розкрито зміст етапів арт-терапевтичної роботи з актуалізації ресурсних станів:

- 1) побудова взаємодії;
- 2) активізація творчого потенціалу;
- 3) виявлення ресурсів;
- 4) визначення сильних сторін і унікальних якостей;
- 5) планування відновлення та підсилення ресурсів;
- 6) акцентування уваги на досягненнях дитини.

Своєрідні особливості арт-терапії у роботі з дітьми, які подолали жахи війни виділяє І. Корнієнко:

1. Метафоричність арт-терапії. Мистецтво є метафорою, яка висловлює внутрішні переживання дитини (абстрактної дитини в цілому). Тож, будь-який витвір мистецтва, навіть яке створить дитина при арт-терапевтичній сесії – буде специфічною метафорою її життя.

2. Тріадичність арт-терапії. Це основна перевага у терапії з дітьми, тому що посередником між дорослими та дітьми є мистецтво, яке здійснює ефективну психокорекцію останніх емоційних станів.

3. Ресурсність арт-терапії. Засіб терапевтичної взаємодії, ініційований арт-терапією, є ресурсним само собою, тому що розташований поза сферою повсякденного життя дитини. Все, що знаходиться за межами буденності, ресурсне за визначенням, бо збільшує дитячий досвід. У даному випадку йдеться про перспективу розвитку креативності індивідуальності [3, с. 89].

Арт-терапія дає змогу краще зрозуміти внутрішній світ дитини, її переживання, проблеми. Даний метод не має обмежень, зумовлює позитивні емоції, допомагає подоланню апатії, сприяє налагодженню комунікації, є способом вивільнення сильних переживань [3].

Під час арт-терапевтичної сесії важливе значення має підтримка дитини з боку арт-терапевта. Арт-терапевт на заняттях оцінює зміни, які трапляються з дитиною, шляхом зрівняння творчих продуктів і фіксації видозмін, що відбуваються у змісті робіт та у вербальних інтерпретаціях дитини їх сенсу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, арт-терапія в структурі соціальної роботи з дітьми внутрішньо переміщених осіб на сьогодні має вагоме значення. Застосування арт-терапії як методу роботи з дітьми внутрішньо переміщених осіб дає змогу в безпечний спосіб розмовляти з дітьми про пережиті почуття і стани, сприяти розвитку творчих здібностей, самопізнання і самовираження.

Особливостями арт-терапевтичної роботи з дітьми внутрішньо переміщених осіб є:

- використання різноманітні екологічні, «м'які» техніки і вправ для індивідуальної та групової роботи;
- пошук і використання нових технік і незвичних матеріалів для стимулювання творчості;
- комплексний підхід через поєднання арт-терапевтичних та ігротерапевтичних технік, що спрямовані на відреагування почуттів, стабілізацію емоційного стану, виявлення внутрішніх ресурсів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі поєднання арт-терапевтичних та інших методів і технік у роботі з дітьми внутрішньо переміщених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи : кол. монографія / за заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. Львів : ЛьвДУВС, 2023. 283 с.
2. Вознесенська О. Л. Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям : практ. посіб. Київ : Human Rights Foundation, 2015. 50 с.
3. Корнієнко І. О., Лісовецька І. М., Луценко Ю. А., Романовська Д. Д. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям – жертвам військового конфлікту : практ. посіб. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 152 с.
4. Тараріна О. Практикум з арт-терапії у роботі з дітьми : наук.-метод. посіб. Київ : АСТАМІР-В, 2019. 256 с.